

עין משפט
גד מצוה

בזה א מיי פ"ג מהל' מוקי ממון הל' כג סמג עשין סג טו"ע ח"מ ס' מח סעיף א': בור ב מיי שס פ"ב הלכה א סמג שס טו"ע ח"מ ס' מי סעיף ו': בור ג ד ה מיי שס הל' י טו"ע שס סעיף י': בור ו מיי שס הל' א וי"ד טו"ע שס סעיף ח': בור ז מיי שס הל' טו טו"ע שס סעיף יח': ג ח מיי פ"ט מהלכות שמיטה הלכה יט סמג עשין סג טו"ע י"ד ס' נח סעיף ג':

רבינו חננאל

אמ' רב בור שחיבה תורה עליו לחבלו ולא לחבטו. פיר', חבלו חמורו של בור, ושמואל אמ' לחבלו וכל שכן לחבטו, ואם תאמר לחבטו ולא לחבלו, התורה העידה על הבור שנאמר ונפל שמה שור ואפילו יש בתוכו ספוגין וגוין צמר כדגורטין התורה העידה על כלי חרש שנאמר אל תכור ואפילו כלי מלא חדרל ונכנס שרץ באורו ונטמא, ודבר ידוע הוא שאין בכל הפירות מלא הכלי לבלתי יאמר בו אור ואפילו כל שהוא כמו החרדל, ואפילו הכי טמא שהתורה אמרה סתם באור כליו חרש. כך העידה בבור סתם ואפילו מלא גזי צמר או ספוגין, וקיימא לן בשמואל דחייב בין בחבלא בין בחבטא, ואפילו עבד גובהה ברשות הרבים, מאי טעמא ונפל כל דהוא משמע. וכן אומרין הילכתא כרב דתני רב חנניה לסייעה לרב וכיון דתניא כוותיה הילכתא כותיה. פיר' בור עניל שיח ארוך וצר חריץ, רחב מלמטה וצר מלמעלה. נעץ, צר מלמטה ומרווח מלמעלה. מערה, מרובעת ומסוככת. ואקשין עליה דרב תנן הוי פחותה מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור. מאי לא משום דלית בהו חבטא, לא משום דלית בהו חבלא, אי הכי סיפא דקתאני אם הווק בהן חייב, הא לית בהו חבלא, ופריך אין חבלא למיתה בפחות מעשרה טפחים אבל יש חבל לנזקין. והוא תורא דנפל לאריתא דדלאי, שחטיה מריה, טרפיה רב נחמן וכו', עד אם שהתה מעת לעת ושחטה כשרה. פירוש, אריתא אמת המים שמושתה מים מן הנהר והיא עמוקה ו' טפחים, דהיינו אמה. ומשום הכי נקראת אמת המים. ודולין מוטנה מים להשקות את השדה, ותרגום יאירים אריתא. אי שקול מריה דתורא קבא דקמחא להוצאה ואזל וגמר בבי מדרשות וכו', הואי משהי להאי תורא מעת לעת להשוישן לדיסקא אבירים, ולא אפסדיה. והוא תורא דנפל לאריתא דדלאי. פיר', תרגום יאור אריתא, נפל שור לאור. שחטיה מריה, טרפיה רב נחמן בשום שלא שהה מעת לעת. דייקנין מינה, אלמא קסבר רב נחמן יש חבטה בפחות מעשרה. פיר' וצ"ל ויש מי שאומר הילכתא כשמואל בחבטא דהא רב נחמן קאי כוותיה.

נ:

אֶרֶץ אֲפִים **לְצִדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים**. בעושין פסין (עירונין דף כג. וס) משמע לרשעים להאזידם מן העוה"צ וצחלק (פנהדרין דף קא). משמע לטובה וי"ל כשאין סופו לעשות תשובה הוא לרעה אבל בסופו לעשות תשובה הוא לטובה: **אִיבָא** בינייהו דעבד גובה. ה"נ הוה מלי למימר דנפל דרך אחוריו דלרב לא מייחייב אלא דרך פניו דאיכא הצל אי נמי צבור שרצה ויתר על עומקה דליכא הצל כדאמרין (לקמן נא): ומדא נקט: **לְשִׁמוּאֵל** אגובה נמי מייחייב. ע"כ צנתקל בגובה ונחצט צקרע דאי צנחצט בגובה מודה רצ דחייב כמו צאצנו וסכינז ומשאז דאמר (לעיל דף ג.) אי דאפקריה צין לרב צין לשמואל היינו צור והיינו משום דחצטה דידיה הוא וקשה דצנתקל בגובה ונחצט צקרע מודה שמואל דפטור דקרעע עולם הויקמו כדמוכח לקמן (דף נג.) אמר שמואל היכי דמי לאחוריו דפטור כגון שנתקל צבור ונפל אחורי הצור וי"ל כגון דעצד גובה ה' טפחים וקציב הגובה חפר בעומק ה' טפחים ונתקל בגובה ונחצט בעומק צור א"י דוקא הסם גבי נפל מקול הכרייה פטר שמואל שקול הכרייה גרס לו ליפול וחצטה נמי לא גרס לו מעשיו שנחצט צקרעע שמוך לצור ואין להקשות דלמייצב צעל הצור החצי עשהה חצי התקלה וצכל נמי ליחייב דהא מוקי לה כרצי נתן דכי ליכא לאשתלומי מהאי משמלם מהאי י"ל דקסבר שמואל שאין לחייב צעל הצור לעולם אפי' לרצי נתן אלא כשעשה כל התקלה אז יתחייב צעל הצור כשנחצט ואפי' נחצט צקרעע עולם אז כשעשה הדיק אע"ג שלא עשה התקלה אצל בחצי התקלה לא יתחייב צור כשנחצט צקרעע עולם ולפי זה אחי שפיר הא דמשמע לקמן (ס) נתקל צאצנ ונפל לצור דמחייב צעל האצנ אע"ג דהאי צור לאזי איהו כרייה: **תנן** והדר **מפרש**. פי' תני והדר מפרש מהיכא נפקא לן: **אם שהתה מעת לעת ושחטה בשירה**. צפרק אלו טריפות (חולין נא: וס) אומר עמדה אין לריכה מעת לעת צדיקה ודאי צעי הלכה אפילו צדיקה לא צעי אצל כששהטה מעת לעת אין להוכיח משס אי צעי צדיקה אי לא ומתוך ה"ג משמע דצעי צדיקה שפירש אכן לא צקיאנין צצדיקה ולדידן צעי י"צ חדש:

^{[אמרי}

שור שנגח את הפרה פרק חמישי בבא קמא

אֶרֶץ אֲפִים **לְצִדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים**. בעושין פסין (עירונין דף כג. וס) משמע לרשעים להאזידם מן העוה"צ וצחלק (פנהדרין דף קא). משמע לטובה וי"ל כשאין סופו לעשות תשובה הוא לרעה אבל בסופו לעשות תשובה הוא לטובה: **אִיבָא** בינייהו דעבד גובה.

יארך אפים ולא כתיב אף אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים: ת"ר »לא יסקל אדם מרשותו לרה"ר^(א) מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרה"ר ומצאו חסיד אחד אמר לו ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך לגלג עליו לימים נצרך למכור שדהו והיה מהלך באותו רה"ר ונכשל באותן אבנים אמר יפה אמר לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך: **מתני'**^(ב) החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור או חמור חייב י אחד החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין חייב א"כ למה נאמר בור ^(ג)ימה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים ה'היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב: **גמ'** »אמר רב בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו אלמא קסבר חבטה קרקע עולם הוא דמוקא ליה ושמואל אמר י להבלו וכו"ש לחבטו וא"ת לחבטו אמרה תורה ולא להבלו התורה העידה על הבור ואפילו מלא ספוגין של צמר מאי בינייהו איכא בינייהו דעבד גובה ברה"ר לרב אגובה לא מייחייב לשמואל י אגובה נמי מייחייב מ"ט דרב דאמר קרא ונפל עד שיפול דרך גפילה ^(ד) ולשמואל ונפל כל דהו משמע תנן א"כ למה נאמר בור מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים בשלמא לשמואל אף כל לאתויי גובה אלא לרב אף כל לאתויי מאי לאתויי חריצין ונעיצין חריצין ונעיצין בהדיא קתני להו תני והדר מפרש והני כולהו דקתני למה לי צריכא דאי תנא בור הוה אמינא בור עשרה הוא דאית ביה הבלא משום דקטין וכריכא אבל שיח דאריך אימא בעשרה לית ביה הבלא ואי תנא שיח הוה אמינא שיח עשרה הוא דאית ביה הבלא משום דקטין אבל מערה דמרבעא אימא בעשרה לית בה הבלא ואי תני מערה הוה אמינא מערה בעשרה הוא דאית בה הבלא משום דמטללא אבל חריצין דלא מטללי אימא בעשרה לית בהו הבלא ואי תנא חריצין הוה אמינא

חריצין עשרה הוא דאית בהו הבלא משום משום דלית בהו רויהא מלעיל טפי מתתאי אבל נעיצין דרויחי מלעיל טפי מתתאי אימא בעשרה לית בהו הבלא קמ"ל: תנן היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב נפל לתוכו שור או חמור ומת פטור מ"ט לאו משום דלית ביה חבטה לא משום דלית ביה הבלא אי הכי אם הוזק בו חייב הא לית ביה הבלא אמרי אין הבלא למיתה ויש

פרק חמישי בבא קמא

אֶרֶץ אֲפִים **לְצִדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים**. בעושין פסין (עירונין דף כג. וס) משמע לרשעים להאזידם מן העוה"צ וצחלק (פנהדרין דף קא). משמע לטובה וי"ל כשאין סופו לעשות תשובה הוא לרעה אבל בסופו לעשות תשובה הוא לטובה: **אִיבָא** בינייהו דעבד גובה.

יארך אפים ולא כתיב אף אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים: ת"ר »לא יסקל אדם מרשותו לרה"ר^(א) מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרה"ר ומצאו חסיד אחד אמר לו ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך לגלג עליו לימים נצרך למכור שדהו והיה מהלך באותו רה"ר ונכשל באותן אבנים אמר יפה אמר לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך: **מתני'**^(ב) החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור או חמור חייב י אחד החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין חייב א"כ למה נאמר בור ^(ג)ימה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים ה'היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב: **גמ'** »אמר רב בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו אלמא קסבר חבטה קרקע עולם הוא דמוקא ליה ושמואל אמר י להבלו וכו"ש לחבטו וא"ת לחבטו אמרה תורה ולא להבלו התורה העידה על הבור ואפילו מלא ספוגין של צמר מאי בינייהו איכא בינייהו דעבד גובה ברה"ר לרב אגובה לא מייחייב לשמואל י אגובה נמי מייחייב מ"ט דרב דאמר קרא ונפל עד שיפול דרך גפילה ^(ד) ולשמואל ונפל כל דהו משמע תנן א"כ למה נאמר בור מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים בשלמא לשמואל אף כל לאתויי גובה אלא לרב אף כל לאתויי מאי לאתויי חריצין ונעיצין חריצין ונעיצין בהדיא קתני להו תני והדר מפרש והני כולהו דקתני למה לי צריכא דאי תנא בור הוה אמינא בור עשרה הוא דאית ביה הבלא משום דקטין וכריכא אבל שיח דאריך אימא בעשרה לית ביה הבלא ואי תנא שיח הוה אמינא שיח עשרה הוא דאית ביה הבלא משום דקטין אבל מערה דמרבעא אימא בעשרה לית בה הבלא ואי תני מערה הוה אמינא מערה בעשרה הוא דאית בה הבלא משום דמטללא אבל חריצין דלא מטללי אימא בעשרה לית בהו הבלא ואי תנא חריצין הוה אמינא

חריצין עשרה ונעיצין צרישא: **והדר מפרש**. מהיכא נפקי: **דקטין וכריכא**. קצר ועגול: **אצל חריצין**. דרחצין ולמה מטללי אימא לא: **לאו משום דליז ציה חצט**. ואע"ג דאית ציה הצל וקשיא לתרוייהו: **לא משום דליז ציה הצלא**. וכו"ש דחצטה לית ליה: לנזקין. חלה מחמת הצל וכיחש: **אריפא**. יאור: **דדלאי**. משקה שדות והיא עמוקה אמה ולפיכך היא נקראת אמת המים דעמוקה לית אמה ורחצה אמה: **עריפיה רב נחמן**. משום ריסקוי אצרים דהיא אחת מיי"ח טריפות דתנן (חולין דף מג.) נפלה מן הגג ואע"פ דלא חזינן ציה מכה אלא שאין יכול לעמוד ואמרין ההם (דף נא:): אם שהתה מעת לעת ושחטה כשירה ואם עמדה והלכה אינה לריכה מעת לעת ושור זה לא עמד: **קנא דקמחא**. להוצאותיו עד שיצא לפני חכמים לשאול ויורוהו אם שהתה מעת לעת ושחטה כשירה: **לא אפסי**. שהיה ממתין: לא

אי נחמן אמר רב נחמן רב נחמן אי שקיל מריה דהאי תורא מעת לעת שהתה מעת לעת כשירה לא אפסדיה לתורא דשוה כמה קבי אלמא קסבר ר"נ יש חבטה בפחות מעשרה איתיביה רבא לרב נחמן היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור מאי טעמא לאו משום דלית ביה חבטה

^{[אמרי}

מסורת הש"ס

א) [תוספת' ספ"ב],
ב) לעיל כט: ג) אלקמן אא.
סנהדרין מה, ד) לקמן נג.
ד) [שמות כא],

תורה אור השלם

ו. וְעֵבֶר יְיָ עַל פְּנֵי וְיִקְרָא יְיָ אֱלֹהִים וַחֲזַן אֶרֶץ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְאֱמֶת: שמות לד ו

הגהות הב"ח

א) גמ' דרך גפילה ושמואל ונפל:

גליון הש"ס

תוס' ד"ח לשמואל וכו' וגובש בקרקע מורה שמואל. עיין לעיל דף כח ע"כ תוספות ד"ה ושוף:

מוסף רש"י

אֶרֶץ אֲפִים לְצִדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים. אֲפִים מִשְׁמַע פִּים, צִין שִׁמְקוֹת צִין וְזַמּוּת, אֲפִים שִׁמְקוֹת מִאֲרִץ וּמֵאֲחֵר לְצִדִּיקִים לַעֲמִיד לִגְאֹל וְאֲפִים וְעוֹמֹת מִאֲרִץ לְרַשָּׁעִים וּמֵאֲחֵר פּוֹרְעוֹת לַעוֹה"צ (עוֹרְבִין בב.). אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר שִׁיחַ וּמַעְרָה. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר וְאֶחָד הַחוֹפֵר שׂוֹר וּמַעְרָה חֵיב גִּפְּלִית (סוכה ב.). שׂוֹר וְחִמּוֹר (פִּתְהָדְרִין מה.) וְכֵן דִּרְבִּי הַתְּנַאֲשׁ כָּל מָקוֹם, דִּהְיָא דַּפְּשִׁעָא לִיה שִׁיחַ מִנָּה צִרְשָׁא וְאוֹתוֹ הַשֵּׁי כִּשְׁבָא לַהֲשִׁיעֵנּוּ שְׂהוּא שׂוֹה לוֹ הוּא שׂוֹנֵה אַחֲרָיו (סוכה ב.). מִה בּוֹר שִׁישׁ בּוֹ כִּדִּי לַהֲמִית, וְהִיטוּ עֲשֶׂרָה טַפְחִיִּם. דַּסְתָּם שׂוֹר אִינוֹ פְּחוֹת מַעְשֶׂרָה טַפְחִים (שם, וּלְקַמְן א.) אֶף כִּי שֵׁשׁ בּוֹ כִּדִּי לַהֲמִית, וּמֵאִי נִיהוּ עֲשֶׂרָה טַפְחִים (פִּתְהָדְרִין מה.).